

УДК 811.161.1'42:821.161.1-312.4Акунин
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2021-2-3>

МОВНА АРХАЇЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ТВОРЕННЯ КОЛОРИТУ ЕПОХИ В РОМАНІ Б. АКУНІНА «АЗАЗЕЛЬ»

Гамалі О. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізький державний педагогічний університет
просп. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0000-0002-3616-1012
hamaliolig@gmail.com*

Каневська О. Б.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізький державний педагогічний університет
просп. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0000-0003-1703-7929
o.b.kanevska@gmail.com*

Ключові слова: історичний колорит епохи, архаїзація тексту, застаріла лексика, засоби архаїзації, стиль Б. Акуніна, роман «Азазель».

У статті розглянуто мовну архаїзацію як основний засіб творення колориту епохи у романі «Азазель» відомого популярного сучасного російського письменника Бориса Акуніна (Г. Чхартішвілі). Робота належить до низки досліджень природи історизму, особливостей історичної поетики, прийомів і засобів творення історичного колориту тощо і перетинається з працями, що висвітлюють окремі аспекти творчості Б. Акуніна: від авторської концепції історії до типових рис персонажів.

Наголошено, що відтворення мовних особливостей минулого є важливою складовою частиною правдоподібності і виразності, формування необхідної часової дистанції між читачем і зображуваною епохою, зокрема межею XIX і XX століть. Стилізація сприяє творенню художньої реальності, у якій розгортається сюжет твору, діють персонажі. Стилізація минулого стосується не тільки мови персонажів, а й усього стилю викладу загалом і здійснюється насамперед через архаїзацію тексту. До архаїзації залучено одиниці різних рівнів: лексико-фразеологічні та словотвірні засоби, синтаксичні конструкції, обіграються смислові відтінки, семантичні зсуви тощо. Сучасні одиниці вступають у семантико-синтаксичні зв'язки з архаїчними елементами і внаслідок цього, з одного боку, набувають відтінку певної архаїчності, а з другого – активно впливають на загальну стилістичну спрямованість контексту, поглиблюють його експресивну тональність.

Установлено, що Б. Акунін дотримується поміркованої історичної стилізації, що йде від пушкінської традиції. Колорит епохи кінця XIX – початку XX ст. відтворюється за допомогою небагатьох, проте типових для цього періоду мовних прикмет, пов'язаних із соціально-політичним устроєм, побутом, звичками людей, їхньою поведінкою, інтересами, духовною культурою. Застарілі слова різних типів стають ключовими для тексту, синтезуючи його головну думку.

Важливим елементом мовної організації тексту є фразеологізми, етикетні мовні форми, інші прецедентні феномени тогочасної культури. Перспективним напрямом дослідження вважаємо аналіз концепту «історія» в художній картині світу Б. Акуніна.

LINGUAL ARCHAIZATION AS THE MAIN MEANS OF CREATING THE COLORING OF THE ERA IN B. AKUNIN'S NOVEL "AZAZEL"

Hamali O. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation and Slavic Philology
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Gagarin Ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3616-1012
hamaliolig@gmail.com*

Kanevska O. B.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation and Slavic Philology
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Gagarin Ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1703-7929
o.b.kanevska@gmail.com*

Key words: *historical coloring of the era, archaization of the text, outdated vocabulary, means of archaization, B. Akunin's style, novel "Azazel".*

The article considers lingual archaization as the main means of forming of the coloring of the era in the novel "Azazel" by the famous popular modern Russian writer Boris Akunin (G. Chkhartishvili). The article belongs to researches of the historicism, features of historical poetics, techniques and means of creating of historical coloring etc. and intersects with such ones that show certain aspects of B. Akunin's work: from the author's historical concept to typical character traits.

It is emphasized that reproduction of lingual features of the past is an important component of plausibility and expressiveness, of the formation of the necessary time distance between the reader and the depicted era, in particular the turn of the XIX and XX centuries. Stylization contributes to the creation of fiction reality, in which characters act. Stylization of the past concerns not only the character's speaking, but also the style of the text in general and is carried out primarily through the archaization of the text. Units of different levels are involved into archaization: lexemes, phrasemes and word-forming means, syntactic constructions, semantic nuances and semantic shifts are played, etc. Modern units connects with archaic elements and, as a result, acquire a shade of a certain archaicness and actively influence the general stylistic features of the context, deepen its expressiveness.

It is approved, that B. Akunin adheres to a moderate historical stylization, which proceeds from the Pushkin tradition. The coloring of the era of the late XIX – early XX century is reproduced with through a few, but typical for this period lingual features, which are associated with the socio-political system, life, habits of people, their behavior, interests, spiritual culture. Outdated words of different types become key to the text, synthesizing its main idea.

Important elements of the lingual text organization are anthroponyms, phrasemes, lingual etiquette, and other precedent phenomena of the culture of that time.

The analysis of the concept "HISTORY" in B. Akunin's fiction world view is a perspective of research.

Актуальність теми дослідження. Вивчення природи історизму має давню традицію. Так, проблемам розвитку історичного жанру, його ознакам присвячено цілу низку літературознавчих робіт (С. Абрамович, Л. Александрова, С. Андрусів, А. Баканов, Є. Баран, М. Барг, Д. Благий, Б. Вальнюк, О. Галич, М. Дудніков, В. Звіняцьковський, Д. Пешорда, Ю. Рейнеке та ін.). Особливості історичної поезики висвітлено в дослідженнях як літературознавців, так і мовознавців (С. Бройтман, О. Єременко, Т. Комаровська, В. Малкіна, Є. Мелетинський, С. Піскунова, М. Тамаренко, О. Червінська та ін.). Важливим лишається розв'язання питання щодо відтворення в художньому творі певного історичного періоду (М. Бахтін, В. Виноградов, С. Кормілов, Д. Лихачов, Ю. Тинянов та ін.).

Сучасні науковці (В. Бистров, О. Гамалі, І. Голуб, О. Каневська, Г. Романовська, В. Сікорська, В. Шорохова та ін.) також вивчають лексико-стилістичні та граматичні особливості художніх творів історичної тематики, прийоми створення історичного та місцевого колориту в них, поезику творів історичного жанру різних періодів і авторів (М. Алданов, Д. Балашов, П. Загребельний, М. Загоскін, Р. Іванченко, І. Лажечников, В. Лічутін, Д. Мережковський, Б. Окуджава, В. Пікуль, Ю. Тинянов, О. К. Толстой, О. М. Толстой, О. Форш та ін.). Зауважимо, що поезика творів сучасного автора Бориса Акуніна (Г. Чхартішвілі) в аспекті способів створення в них історичного колориту досі не стала предметом наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки науковцями приділено значну увагу як проблемам жанрового визначення історичних творів, так і аналізу їх мовленнєвих ознак. Зокрема, М. Дудніков дослідив поезику та типологію жанру російського історичного роману (кінець XIX ст. – 20-ті роки XX ст.) [9]. О. Галич запропонував критерії розрізнення історичної та документально-біографічної прози [7]. О. Червінська схарактеризувала функції традиційного історичного персонажу в художньому тексті [22]. На архаїзації мови історичної прози зосередили увагу Г. Валеєв, Г. Самотік та ін. [6; 18]. О. Єгоровою визначено лінгвістичну специфіку історичного роману [10]. Ми також маємо у доробку спроби лінгвістичного та концептуального аналізів текстів творів літератури історичної тематики, зокрема романів В. Пікуля [8] і М. Алданова [12].

Звернемо увагу на наукові роботи, присвячені творчості Б. Акуніна. Так, Т. Бреєва розкрила своєрідність авторської концепції історії через аналіз художньої репрезентації та смислове наповнення історичного дискурсу в літературних проектах Г. Чхартішвілі (Б. Акуніна) [5]. Н. Бобкова, В. Калганова, Е. Михайлов, Р. Туова та ін. [3; 11; 21] роз-

глянули твори Б. Акуніна в контексті модернізму, інтертекстуальності та прецедентності. Особливості ігрової стратегії поезики Б. Акуніна схарактеризовано в статтях О. Плешкової, Тан Ши [16; 20]. Досліджено персонажів творів письменника, передусім Ераста Фандоріна, як новий тип героя (Н. Бобкова, Ш. Мазанаєв і Д. Муталібова, С. Сорокін [4; 15; 19]). Здійснено спроби визначення специфіки перекладу творів письменника англійською мовою (А. Артемова, В. Карпухіна, К. Руденко та ін. [2; 13; 17]).

Постановка проблеми. Попри існування низки робіт (Т. Бреєва, Н. Бобкова, В. Калганова, Е. Михайлова, О. Плешкова, С. Сорокін та ін.), у яких висвітлено окремі аспекти творчості письменника, його творчого методу, жанрові особливості його романів і прийоми постмодерністської поезики в них, мова творів автора детально не проаналізована. Отже, вивчення мови історичних творів, засобів її забарвлення під давнину загалом і в романах Б. Акуніна зокрема – це актуальна проблема сучасної лінгвопоетики.

Формулювання мети та завдань статті. Мета дослідження – визначити та схарактеризувати архаїчні мовні одиниці, що створюють колорит епохи в романі Б. Акуніна «Азазель».

Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань: 1) методом суцільної вибірки добрати фактичний матеріал (лексико-фразеологічні одиниці), що створює історичний колорит, із роману Б. Акуніна; 2) з'ясувати особливості цих одиниць і визначити їх роль у тексті.

Методологія дослідження передбачає застосування історико-культурного, лінгвістичного, контекстуального методів аналізу тексту, а також методу суцільної вибірки фактичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художня правдоподібність і виразність мови в творах історичного жанру визначається, насамперед, за допомогою відтворення мовних особливостей минулого, відповідним добром і стилістичним використанням сучасного мовлення, їх умілим поєднанням. Саме стилізація мови та мовлення певного історичного періоду створює необхідну часову дистанцію між читачем і епохою, яку зображено в художньому творі. Б. Акунін у романі «Азазель» занурює читачів у період рубежу XIX – XX століть, що, на думку письменника, є цікавим в естетичному, культурному та політичному аспектах.

Аналізуючи твори про Ераста Фандоріна (головного героя роману «Азазель»), Н. Бобкова наголосила: «Століття, що Олександр Блок назвав «воістину жорстоким», у зображенні Бориса Акуніна стає класичною епохою, часом цінностей і норм, – які автор хай і не наслідує, але на які вочевидь зважає. Важливо, що й матеріал для своїх романів письменник обирає не «сирий»,

а вже осмислений і зображений красним письменством, – художньою літературою XIX століття переважно» [2, с. 91]. О. Комарова вказала на пізнаваність, достеменність і переконливість у зображенні побуту столиці та провінції минулого як риси стилю письменника [14, с. 71]. Сумлінний автор, Б. Акунін прагне показати цей історичний період засобами відтворення не тільки мовлення персонажів, а й загальним стилем викладу.

Стилізація сприяє творенню художньої реальності, у якій розгортається сюжет твору, діють персонажі. На нашу думку, історична стилізація є підґрунтям мовного колориту епохи, відтвореного в художньому творі [8, с. 224]. Колорит епохи, що пов'язаний із змістом і задумом твору, є естетичним перетворенням розмаїття сучасних і застарілих лексико-семантичних, граматичних, стилістичних засобів.

Історична стилізація, зокрема архаїзація, організує все художнє мовлення у романі Б. Акуніна «Азазель» [1]. До архаїзації залучено одиниці різних рівнів: лексико-фразеологічні та словотвірні засоби, синтаксичні конструкції, обіграються смислові відтінки, семантичні зсуви тощо. У контекстах: *И то сказать, жестоко обошлась судьба с новоиспеченным письмоводителем. ... а отец, горячая голова, пустил состояние на пустые прожекты, да и приказал долго жить; ... полная дама с веером в руке, важный господин с анненским крестом на шее, две институтки в одинаковых коричневых платьицах с пелеринами; Бежецкая получила дочью Израилевой, а Ахтырцев – агнцем, принесенным на жертвенный алтарь еврейского бога; Это помещица-душеспасительница да Кукин со своим частным интересом бдительность проявили* тощо.

Використання архаїчної лексики і фразеології з метою історичної стилізації, створення колориту епохи, характеристики мовлення персонажів має давню традицію, яку наслідує й Б. Акунін. Письменник оригінально розв'язує проблему співвідношення архаїчної і сучасної лексики: *В понедельник 13 мая 1876 года в третьем часу пополудни, в день по-весеннему свежий и по-летнему теплый, в Александровском саду, на глазах у многочисленных свидетелей, случилось безобразное, ни в какие рамки не укладывающееся происшествие. По аллеям, среди цветущих кустов сирени и пылающих алыми тюльпанами клумб прогуливалась нарядная публика – дамы под кружевными (чтоб избежать веснушек) зонтиками, бонны с детьми в матросских костюмчиках, скучающего вида молодые люди в модных шевитовых сюртуках либо в коротких на английский манер пиджаках. Ничто не предвещало неприятностей, в воздухе, наполненном ароматами зрелой, уверенной весны, разливались ленивое довольство и*

отрадная скука. Отже, у цілісному контексті, з одного боку, елементи сучасної російської мови, входячи у семантико-синтаксичні зв'язки із стилістично співзвучними з ними мовленнєвими формами минулого, легко асимілюються, набувають відтінку певної архаїчності, соціально-мовленнєвих ознак середовища тих часів, а з другого – активно впливають на загальну стилістичну спрямованість контексту, поглиблюють його експресивну тональність.

У мові роману частотні як архаїзми різних типів (*агнец, возопил, дочь, изволь, оный, чело*), так й історизми (*башибузуки, городской, курсистки, обер-полицеймейстер, околоточный надзиратель, тайный советник, титулярная советница* тощо). Застарілі слова з багатством своїх асоціацій, емоційністю не лише творять історичний колорит, стилістично забарвлюють текст, але й стають ключовими словами тексту, синтезуючи його головну думку.

Зіткнення слів із різними стильовими ознаками в одному контексті сприяє виокремленню архаїчного слова, акцентує увагу читача, збуджує певні асоціації з епохою, що її змальовано у романі: *Ксаверий Феофилактович уютно зевнул и взглянул поверх черепахового пенсне на письмоводителя, чиновника 14 класса Эраста Петровича Фандорина, в третий раз переписывавшего недельный отчет для господина обер-полицеймейстера. Ничего, подумал Грушин, пусть с младых ногтей приучается к аккуратности, сам потом спасибо скажет. Ишь, моду взяли – стальным пером калякать, и это высокому-то начальству. Нет, голубчик, ты уж не спеши, по старинке, гусиным перышком, со всеми росчерками и крендельками.*

Автор детально відтворює побут і трудову буденність поліції, віртуозно послуговуючись історизмами та застарілими діловими кліше: *Третью неделю служил в Сыском юный господин Фандорин, а уж твердо знал Ксаверий Феофилактович, бывалый сыщик, тертый калач, что не будет из мальчишки проку. Больно нежен, больно тонкого воспитания. Взял его раз, в первую же неделю, Грушин на место преступления (это когда купчиху Крупнову зарезали), так Фандорин взглянул на убиенную, позеленел весь и по стеночке, по стеночке во двор. ... В общем, пришлось Ксаверию Феофилактовичу самому и дознание проводить, и протокол писать; «...Руководящий расследованием статский советник Бриллинг предполагает, что на квартире изготовлялись адские машины для террористической организации нигилистов. Расследование продолжается»* тощо.

Численні художні деталі, що подані застарілою лексикою, змальовують достовірну картину Москви кінця XIX століття з її вулицями, парками, мостами, магазинами, будинками. Ось,

наприклад, відроджена у тексті культура візників: *Вот они, начальственные привилегии: один на персональном извозчике домой, а другой на своих двоих по служебной надобности; Вдоль тротуара ждало несколько экипажей, некоторые даже с гербами на лакированных дверцах; ... она направилась к двухместному фаэтону с открытым верхом; На углу Рождественки поперек улицы влез ломовик, груженный досками, да так и перегородил всю проезжую часть; ... побегал вперед, к углу Большой Дмитровки, где выстроился ряд извозчичьих пролеток. – Полиция, – шепнул он сонному ваньке в картузе и ватном кафтане. – Быстро вон за тем экипажем! Шевелись же! Да не трясись, получишь сполна; Ванька приосанился, с преувеличенным усердием поддел рукава, потрянул вожжами, да еще и гаркнул, и чубарая лошадка звонко зацокала копытами по булыжной мостовой; Выяснилось, что дворецкий не пришел пешком, а приехал на «эгоистке» – одноместной коляске, в которую был запряжен крепкий вороной конек.*

Присмак далекого часу відчувається в описі зовнішності персонажів, їхнього одягу: *Одетый в партикулярное платье Эраст Петрович стремглав взлетел по истертым чугунным ступеням парадного крыльца, миновал бородатого служителя в зеленой ливрее; На носу у щеголя поблескивало пенсне, на лбу розовела россыпь прыщиков; ... дамы, одетой по самой последней парижской моде, в лиловое муаровое платье с шлейфом; ... кинулся к вышедшей из магазина стройной даме в вуалетке; На молодого человека в узких клетчатых панталонах, сюртуке, небрежно расстегнутом над белым жилетом, и круглой швейцарской шляпе дама обратила внимание сразу. Так з'явилася ціла галерея достовірних персонажів, що населяють створену авторською уявою художню реальність позаминутого століття. На окрему увагу заслуговує романний антропонімікон, що насичений напівзабутими у наш час іменами та по-батькові, які насамперед занурюють у тогочасний мовний етикет: Авдотья Филипповна, Аграфена Кондратьевна, Фрол Лукич, Лаврентий Аркадьевич, Порфирий Мартынович, Александр Аполлodorovich, Лизанька тощо.*

Автор диференціює застарілу лексику за соціальними ознаками, що вдосконалює стилізацію мовлення персонажів. Так, мова Ксаверія Феофілактовича Грушина, слідчого пристава Розшукного управління, насичена численними мовленнєвими штампами, особливо в офіційних ситуаціях: *включить в отчет; произведён высочайшим указом; других очевидцев не обнаружено; Кукин ходатайствует об учреждении на мосту полицейского поста; устраивать опознание; по срочной надобности* тощо. Ці штампи перетво-

рюються на канцеляризми в побутовому мовленні персонажа, що надає контексту іронічного забарвлення: *Его превосходительство сами при императоре Николае Павловиче возрастали, порядок и чиновочитание понимают; Ксаверий Феофилактович жалеюще крякнул. Экзамен-то на коллежского регистратора сирота сдал, дело для такого воспитанного юноши нехитрое, да зачем его в полицию занесло? Служил бы себе по статистике или хоть по судебной части.* Канцеляризми вживані поряд із розмовною лексикою та просторіччям, що довершує образ не надто розумного й освіченого служачки: *голубчик, калякать, крендельки, сиротки; Все романтика в голове, все таинственных Кардудалей ловить мечтаем. А у нас, голубчик, Кардудалей не водится (Ксаверий Феофилактович неодобрительно покачал головой), у нас все больше штаны просиживать да протоколы писать про то, как мещанин Голопузов спьяну законную супругу и троих малых деток топором уходил.*

У мовному портреті прикажчика Кукіна, людини простої та неосвіченої, переважають просторічні елементи: *запутать, энто, поглыбже, околотошный, скубент* тощо, а також народні вирази та форми звернення. У контексті: *– Это скубента-то? – с готовностью подсказал приказчик. – Как же-с, преотлично его запомнили. Страх-то какой, прости Господи. Я как увидел, что они на тумбу залезли и оружие к голове приставили, так и обмер – ну все, думаю, будет как о прошлый год, опять никого в лавку калачом не заманишь. А в чем мы-то виноваты? Что им тут, медом намазано, руки на себя накладывать? Ты сходи вон к Москве-реке, там и поглыбже, и мост повыше, да и...*

Уживана в тексті застаріла лексика є різноманітною як за емоційно-експресивним забарвленням, так і за оцінним значенням: *взывать, кончина* – висока; *лазоровое, суженый* – народнопоетична; *новоиспеченный письмоводитель, обретається* – жартівлива; *дребедень, лягушатник* – зневажлива; *фиглярствовать, буффонада* – несхвальна; *достойные люди, уютная наружность, нарядный особняк* – позитивна оцінка; *пустые прожекты, шельмы частные приставы* – негативна оцінка. У контекстах: *Десятьнадцати лет от роду остался круглым сиротой – матери сызмальства не знал, а отец, горячая голова, пустил состояние на пустые прожекты, да и приказал долго жить. В железнодорожную лихорадку разбогател, в банковскую лихорадку разорился. Как начали в прошлый год коммерческие банки лопаться один за другим, так многие достойные люди по миру пошли. Надежнейшие процентные бумаги превратились в мусор, в ничто. Вот и господин Фандорин, отставной поручик, в одно-*

часьє представившийся от удара, ничего кроме векселей единственному сыну не оставил тощо.

Б. Акунін вважає насиченість фразеологізмами стильовою рисою, що поступово деактуалізується, тому текст рясніє відповідними як розмовними, так і книжковими одиницями: *У дворника Кузькина так глазки бегали, что Ксаверий Феофилактович сразу велел городовому брать его за шиворот и в кутузку; ...здесь у пристава за тридцать лет службы нюх выработался верный; Вот что, Эраст Петрович, не в службу, а в дружбу, слетайте-ка к ним на Моховую; Итак, модная эпидемия беспричинных самоубийств, бывшая до сих пор бичом Петрополя, докатилась и до стен матушки-Москвы. О времена, о нравы! До какой же степени неверия и нигилизма дошла наша золотая молодежь, чтобы даже из собственной смерти устраивать буффонаду? Если таково отношение наших Брутов к собственной жизни, то стоит ли удивляться, что они ни в грош не ставят и жизнь других, куда более достойных людей?* тощо. Автор пояснює фразеологічні одиниці, які сьогодні звучать по-іншому. Наприклад: *Я читал где-то, это «американской рулеткой» называется. В Америке придумали, на золотых приисках. Заряжаешь в барабан один патрон, крутишь и ба-бах! Коли повезло – срываешь банк, ну а не повезло – прости-прощай.* Сьогодні це має назву «російська рулетка» («русская рулетка»).

Хронологічно забарвлено й уведено в текст роману прецедентні одиниці – відомі людям того часу, уживані в мові різних прошарків населення. Це стали вирази, прислів'я, уривки із пісень і віршів, назви відомих творів мистецтва тощо: *«В жалкой роли меня представит вздумали? Он был титулярный советник, она – генеральская дочь? Нет уж, сударыня, не дождетесь! Мне и до титулярного-то еще служить и служить»; – Вот тебе, бабушка, и Юрьев день! Хорош подарочек троюродным! – воскликнул Иван Прокофьевич с непонятным злорадством. – Ай да Кокорин, всем нос утер; Ахтырцев достал золотые часы, щелкнул крышкой и, несколько ускорив шаг, двинулся вверх по тротуару, перейдя к исполнению более решительного «Хора мальчиков» из новомодной оперы «Кармен».*

Допомагає створенню колориту епохи використання застарілих варваризмів (передусім це галіцизми, але й трапляються німецькі та англійські слова та вирази), жаргонізмів (картярських, кримінальних тощо). У контекстах: *... решил сделать всем адъё; Или уговор у него с собой был – мол, столько-то раз со смертью сыграю, и баста; – Бонтононо прожизивать изволили, я же говорил, – почему-то шепотом выдохнул в затылок провожатый; Morgen fahren wir nach Kuntsevo!; Я видела такого господина ... jenseits;*

It's ridiculous! A complete misunderstanding! тощо – варваризми; *У него девять, у меня три; Мне семёрка, ему шестёрка; Чет или нечет, красное или черное, только б не zero!* – жаргонізми.

Варваризми здебільшого відіграють характерологічну роль у мовних портретах персонажів. Наприклад, автор скрупульозно передає особливості вимови гувернантки Емми Пфуль, німкені за походженням: *– Зударь, да вы совсем пьяный! – опомнилась дама с вязанием, причем оказалось, что говорит она с характерным немецким акцентом; Там был один господин. Зутулый штудент в пенсне; – Злое. Он смотрел так, будто хотел убивать не зебя, а кто-то совсем другой. О, это был кошмар! – возбудилась от воспоминаний Эмма Готлибовна. – Весна, золотая погода, все дамы и господа гуляют, чудесный зад весь в цветочках! При этих ее словах Эраст Петрович залился краской и искоса взглянул на Лизаньку, но та, видно, давно привыкла к своеобразному выговору своей дуэньи... Хоча, як зауважує оповідач, Емма Пфуль виявляла «неплохое знание разговорной русской речи»: *– Клоун! Пиют гороховый!**

Отже, застаріла лексика (архаїзми та історизми) й архаїзація мови загалом виконують у тексті роману «Азазель» декілька функцій. По-перше, вони є засобом створення колориту епохи, що, у контексті роману, передбачає відтворення не лише загального часового тла, а й своєрідності побуту різних соціальних прошарків царської Росії (студенти, прості люди, чиновники, купці тощо), тобто місцевого колориту як частини історичного, і насичення картини минулого конкретним описом.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що Б. Акунін дотримується поміркованої історичної стилізації, яка йде від пушкінської традиції. Колорит епохи кінця ХІХ – початку ХХ ст. відтворюється за допомогою небагатьох, але типових для цього періоду мовних прикмет, пов'язаних із соціально-політичним устроєм, побутом, звичками людей, їхньою поведінкою, інтересами, духовною культурою.

У мові роману «Азазель» загалом конструктивним чинником, що організує мовну композицію тексту з семантико-стилістичного боку, стають застарілі лексико-фразеологічні одиниці. Чудове знання культури і мови періоду рубежу століть, дозволили Б. Акуніну не тільки широко і по-новаторські використовувати архаїчні мовні засоби як декоративні деталі, але й зробити їх органічним підґрунтям мови роману, його образної системи і поетики загалом.

Перспективним напрямом дослідження вважаємо аналіз концепту «ІСТОРІЯ» в художній картині світу Б. Акуніна, що сприятиме моделюванню концептуальної картини світу популярного і неординарного письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акунин Б. Азазель. Роман. Москва : Захаров, 2002. 237 с.
2. Артемова А.М. Лексико-семантические особенности перевода художественных произведений Б. Акунина с русского языка на английский. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика*. 2018. № 3. С. 109–117. DOI: 10.18384/2310-712X-2018-3-109-117
3. Бобкова Н.Г. Романы Б. Акунина о Пелагии в контексте постмодернизма. *Филологическое образование: проблемы и перспективы: материалы всерос. науч.-практ. конф. (17 мая 2007)*. Улан-Удэ : Изд-во Бурят. гос. ун-та, 2007. С. 91–93.
4. Бобкова Н.Г. Функции рекуррентного персонажа в романах Б. Акунина о Фандорине. *Вестник Бурятского государственного университета. Серия Филология*. Улан-Удэ, 2009. С. 224–226.
5. Бреева Т.Н. Концептуализация истории в литературных проектах Г. Чхартишвили. *Филология и культура*. 2014. № 3(37). С. 42–48.
6. Валеев Г.К. О степени архаизации языка художественных произведений (на примере языка романа А. К. Толстого «Князь Серебряный»). *Вестник Челябинского государственного университета*. 2017. № 12(408). *Филологические науки*. Выпуск 110. С. 31–38.
7. Галич О.А. Критерії розрізнення історичної та документально-біографічної прози. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2010. № 2. С. 44–49.
8. Гамали О.И., Каневская О.Б. Особенности исторического колорита в романе В. Пикуля «Фаворит». *Лингвистика. Лингвокультурология: сб. науч. пр. / редкол.: Ю.О. Шепель (відп.ред.) та ін. Дніпро : Роял Принт, 2017. Т. 11. С. 224–237*.
9. Дудніков М.О. Жанр російського історичного роману (кінець ХІХ ст. – 20-ті роки ХХ ст.): поетика, типологія, шляхи розвитку : монографія. Кривий Ріг, 2014. 362 с.
10. Егорова О.Н. Лингвоспецифика исторического романа. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. Филологические науки*. 2016. С. 63–66.
11. Калганова В.Е., Михайлов Э.Л. Интертекстуальность как текстообразующий механизм романа Бориса Акунина «Азазель». *Пушкинские чтения-2014. Художественные стратегии классической и новой литературы: жанр, автор, текст: материалы ХІХ международной научной конференции*. Санкт-Петербург : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2014. С. 119–127.
12. Каневська О.Б., Гамалі О.І. Репрезентанти концепта ІСТОРІЯ в художественній картині мира М. Алданова. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: Х Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 15–16 квітня 2021 року): матеріали / укладання і загальна редакція проф. Т.С. Пристайко. Дніпро : Ліра, 2021. 196 с. С. 33–36*.
13. Карпухина В.Н. Ключевые лингвоаксиологические макростратегии перевода романа Б. Акунина «Азазель» на английский язык. *Сибирский филологический журнал*. 2017. № 1. С. 184–191. DOI 10.17223/18137083/58/18.
14. Комарова О. Новый старый русский. О творчестве Б. Акунина. *Полярный вестник*. 2001. № 4. С. 71–83.
15. Мазанаев Ш.А., Муталибова Д.М. Герой цикла романов Бориса Акунина «Приключение Эраста Фандорина» как новый тип героя в русской литературе. *Мир науки, культуры, образования*. 2018. № 2(69). С. 598–599.
16. Плешкова О.И. Пародическая трансформация сказочных образов Г. Х. Андерсена в романе Б. Акунина «Азазель». *Мир науки, культуры, образования*. 2016. № 2(57). С. 352–355.
17. Руденко К.В. Альтернативные способы перевода интертекстуальных единиц на английский язык (на примере произведения Б. Акунина «Турецкий гамбит»). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 8(62). С. 157–159.
18. Самотик Г.Г. К проблеме архаизации языка исторической прозы. *Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева. Актуальные проблемы науки. Филология. Слово – образ – мир*. 2013. С. 198–203.
19. Сорокин С.П. Бинарность Фандорина, или пересечение восточной и западной традиций в контексте «фандоринского цикла» Б. Акунина. *Ярославский педагогический вестник*. 2011. № 1. Том 1 (Гуманитарные науки). С. 264–268.
20. Тан Ши. Особенности игровой стратегии поэтики Б. Акунина «Смерть Ахиллеса». *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Литературоведение. Журналистика*. 2017. Т. 22. № 4. С. 614–626. DOI 10.22363/2312-9220-2017-22-4-614-626.
21. Туова Р.Х. Жанровые стратегии детективного дискурса как маркеры прецедентности в романах Б. Акунина об Эрасте Фандорине. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия «Филология и искусствоведение»*. 2016. Вып. 2(177). С. 132–137.

22. Червінська О.В. Традиційний історичний персонаж і його функції в художньому тексті: [Класифікація традиційних історичних персонажів: образ-ідеал, образ-модель, образ-символ]. *Поетика*. Київ : Наукова думка, 1992. С. 151–166.

REFERENCES

1. Akunin B. (2002) *Azazel*. Roman [Azazel. Novel]. Moskva: Zakharov. 237 p.
2. Artemova A. M. (2018) Leksiko-semanticheskiye osobennosti perevoda khudozhestvennykh proizvedenii B. Akunina s russkogo yazyka na angliiskii [Translation of B. Akunin's works from Russian into English: lexico-semantic characteristics]. *Moscow State Region University Bulletin. Series: Linguistics*. № 3. P. 109–117. DOI: 10.18384/2310-712X-2018-3-109-117.
3. Bobkova N. G. (2007) Romany B. Akunina o Pelagii v kontekste postmodernizma [Novels by B. Akunin about Pelagii in the context of postmodernizm]. *Philological education: problems and perspectives: materials of the all-Russian scientific and practical conference (17 of May, 2007)*. Ulan-Ude: Buryat State University Edition. P. 91–93.
4. Bobkova N. G. (2009) Funkcii rekurrentnogo personazha v romanakh B. Akunina o Fandorine [The «returning character» of B. Akunin's novels about Fandorin]. *Buryat State University Bulletin. Series: Philology*. Ulan-Ude. P. 224–226.
5. Breeva T. N. (2014) Konceptualizatsiia istorii v literaturnykh proektakh G. Chkhartishvili [G. Chkhartishvili's literary projects: conceptualizing history]. *Philology and Culture*. № 3 (37). P. 42–48.
6. Valeev G. K. (2017) O stepeni arkhazatsii yazyka khudozhestvennykh proizvedenii (na primere yazyka romana A. K. Tolstoho «Knyaz Serebryany») [About the degree of archaization of the language of the historical novel (on the example of the language of A. K. Tolstoy's novel «Knyaz Serebryany»)]. *Cheliabinsk State University Bulletin*. № 12 (408). Philology. Vol. 110. P. 31–38.
7. Halych O. A. (2010) Kryterii rozrinnennia istorichnoi ta dokumentalno-biografichnoi prozy [Differentiating criteria of historical and documentary-biographical prose]. *Zaporizhzhya National University Bulletin. Series: Philology*. № 2. P. 44–49.
8. Hamali O. I., Kanevska O. B. (2017) Osobennosti istoricheskogo kolorita v romane V. Pikulia «Favorit» [Characteristic linguistic properties of historical coloring in the novel by V. Pikul «Favorite»]. *Linguistics. Linguaculturology: collection of scientific works*. Dnipro: Royal Print. Vol. 11. P. 224–237.
9. Dudnikov M. O. (2014) Zhanr rosiyskoho istorichnogo romanu (kinets XIX st. – 20-ti roky XX st.): poetyka, typolohiya, shlahy rozvytku: monohrafiya [The genre of Russian historical novel (the end of XIX cen. – 20s of the XX cen.): poetics, typology, development path]: monograph. Kryvyi Rih. 362 p.
10. Egorova O. N. (2016) Lingvospetsyfika istoricheskogo romana [Linguistic Specifics of the Historical Novel]. *Vyatka State Humanitarian University Bulletin. Philological sciences*. № 4. P. 63–66.
11. Kalganova V. E., Mikhailov E. L. (2014) Intertekstualnost kak tekstoobrazuiushchii mekhanizm romana Borisa Akunina «Azazel» [Intertextuality as a text-forming mean in B. Akunin's novel «Azazel»]. *Pushkin memorial lectures-2014. Classic and New Literary Fiction Strategies: a genre, an author, a text: materials of the XIX International scientific conference*. St. Petersburg: LSU named after A. S. Pushkin. P. 119–127.
12. Kanevska O. B., Hamali O. I. (2021) Rerezentanty kontsepta ISTORIYA v khudozhestvennoi kartine mira M. Aldanova [The representatives of the HISTORY concept in the M. Aldanov's world view]. *Lexical and grammatical innovations of modern Slavic languages: X International scientific conference (t. Dnipro, Dnipro National University named after Oles Honchar, 15–16 April 2021): materials*. Dnipro: Lira. 196 p. P. 33–36.
13. Karpukhina V. N. (2017) Kluchevyie lingvoaksiologicheskiye makrostrategii perevoda romana B. Akunina «Azazel» na angliiskiy yazyk [Key linguoaxiological makrostrategies of the B. Akunin's novel «Azazel» translation into English]. *Siberian Journal of Philology*. № 1. P. 184–191. DOI 10.17223/18137083/58/18.
14. Komarova O. (2001) Novyi staryi russkiy. O tvorchestve B. Akunina [A new old Russian Man. About B. Akunin's Creativity]. *Polar Bulletin*. № 4. P. 71–83.
15. Mazanaev Sh. A., Mutalibova D. M. (2018) Heroi tsikla Romanov Borisa Akunina «Priklucheniiie Erasta Fandorina» kak novyi tip heroia v russkoi literature [Hero of the series of novel by Boris Akunin «Adventure of Erast Fandorin» as a new type of hero in Russian literature]. *Mir Nauki, Kul'tury, Obrazovaniya*. № 2 (69). P. 598–599.
16. Pleshkova O. I. (2016) Parodicheskaiia transformatsiia skazochnykh obrazov H. Kh. Andersena v romane B. Akynina «Azazel» [Parodic transformation of fairy tale imagine by G. H. Andersen in B. Akunin's novel «Azazel»]. *Mir Nauki, Kul'tury, Obrazovaniya*. № 2 (57). C. 352–355.
17. Rudenko K. V. (2016) Alternativnyie sposoby perevoda intertekstualnykh edinits na angliiskii yazyk (na primere proizvedeniia B. Akunina «Turetskii gambit») [Alternative ways of intertextual units translation

into the English language (by the example of B. Akunin's work «The Turkish gambit»)], *Philology. Theory & Practice*. № 8 (62). P. 157–159.

18. Samotik G. G. (2013) K probleme arkhazatsii yazyka istoricheskoi prozy [To the problem of archaization of the style of historical prose]. *The bulletin of the Krasnoyarsk State Pedagogical University named after V. P. Astafev. Actual scientific problems. Philology. A word – an image – a world*. P. 198–203.
19. Sorokin S. P. (2011) Binarnost Fandorina, ili peresechenie vostochnoi i zapadnoi traditsii v kontekste «fandorinskogo tsikla» B. Akunina [Fandorin's Binariness or Crossing of the Eastern and Western Traditions in the Context of «the Fandorin's Cycle» by B. Akunin]. *Yaroslavl Pedagogical Bulletin*. № 1. Vol. 1 (Humanitarian Sciences). P. 264–268.
20. Tang Shi. (2017) Osobennosti igrovoi stratedii poetiki B. Akunina «Smert Akhillesa» [Features of game poetics in «The death of Achilles» by Boris Akunin]. *RUDN Journal of Studies in Literature and Journalism*. Vol. 22 (4). P. 614–626. DOI 10.22363/2312-9220-2017-22-4-614-626.
21. Tuova R. Kh. (2016) Zhanrovyye strategii detektivnogo diskursa kak markery pretsedentnosti v romanakh b. Akunina ob Eraste Fandorine [Genre strategies of a detective discourse as precedent markers in B. Akunin's novels about Erast Fandorin]. *The Bulletin of the Adyghe State University. Series «Philology and the Arts»*. Vol. 2 (177). P. 132–137.
22. Chervinska O. V. (1992) Traditsiynyi istorichnyi personazh i yego funktsii v khudozhnomu tekste: [Klasyfikatsiia traditsiynykh istorichnykh personazhiv: obraz-personazh, obraz-ideal, obraz-model, obraz-simvol] [The traditional historical character and its functions in literary text: [Classification of traditional historical characters: image-ideal, image-model, image-symbol]]. *Poetics*. Kyiv, Naukova dumka. P. 151–166.